

кандидат філологічних наук,
асистент кафедри іноземних мов
для гуманітарних факультетів
Львівського національного
університету імені Івана Франка

УЗУАЛЬНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ У ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ ДОБИ ПОСТМОДЕРНУ

Фразеологічні одиниці (надалі – ФО), які є одиницями опосередкованої номінації, не мають однієї якої-небудь домінуючої властивості, за якою їх можна було б виокремити з корпусу змінних словосполучень. Особливість ФО полягає у тому, що вони мають комплекс властивостей, які треба враховувати під час їх визначення. ФО, зважаючи на міркування дослідників, котрі належать до різних шкіл, володіють фразеологічним значенням, яке відрізняється від лексичного значення слова своєрідністю відображення предметів, явищ, властивостей навколишньої дійсності, особливостями мотивації свого значення, характером участі компонентів у формуванні цілісного значення фразеологізму. Фразеологічне значення є складним явищем, яке набагато ширше, ніж його лексичне значення, і в утворенні якого беруть участь розумові та психічні процеси. Воно сягає далеко за межі позначення явищ, предметів, їхніх ознак тощо. Оскільки в процесі утворення фразеологічного значення важливу роль відіграють концептуальні та психічні процеси, ФО передають різні оцінки, ставлення і асоціації до позначуваного [1, с. 330]. Фразеологічне значення розглядаємо на тлі лексичного з тим, щоб чіткіше виокремити й описати категоріальні ознаки власне фразеологічного значення, відмежувавши його від найближчого до нього лексичного значення.

У різноманітних комунікативних сферах сьогодення поширеним засобом вираження думки є ФО, чому також приділяється належна увага аналізу в англійському художньому дискурсі (А.Г. Баранов [2], О.Г. Беляєвська [3], Л.Б. Давиденко [4], В.Г. Дідковська [5], Д.О. Добровольський [6], Н.В. Єрохіна [7], А.М. Мелерович [8], Н.О. Павлова [9], А.П. Супрун [10], Н. Burger [11], Е. Ellin-Elmakis [12] та ін.). Втім, ґрунтовніші студії ФО свідчать про досі наявні й нерозв'язані проблеми.

За наявності фахових публікацій фразеологічні дослідження почасти залишаються на рівні спостереження або класифікації матеріалу, не досягаючи глибших або абстрактніших рівнів опрацювання фразеологічної сфери, які використовуються в інших мовознавчих дисциплінах.

Головною метою цієї роботи є дослідження узуальних характеристик фразеологічних одиниць англійської мови у художньому тексті доби постмодерну.

У межах фразеологічного фонду будь-якої мови врівноважують один одного два процеси: з одного боку, це відносна усталеність компонентів узуального фразеологізму, що намагається не допустити довільної заміни будь-якого з них, а з іншого – варіювання та трансформації, що зумовлюють структурно-семантичні видозміни стійких словосполучень, викликані комунікативними і прагматичними чинниками. Але проблема дослідження цих видозмін не є новою для мовознавства, оскільки повсякчас викликає жвавий науковий інтерес, про що свідчать праці С.Н. Денисенко [13], В.Д. Ужченка [14], О.П. Левченко [15], П. Скандера [16] та ін. (Рис. 1).

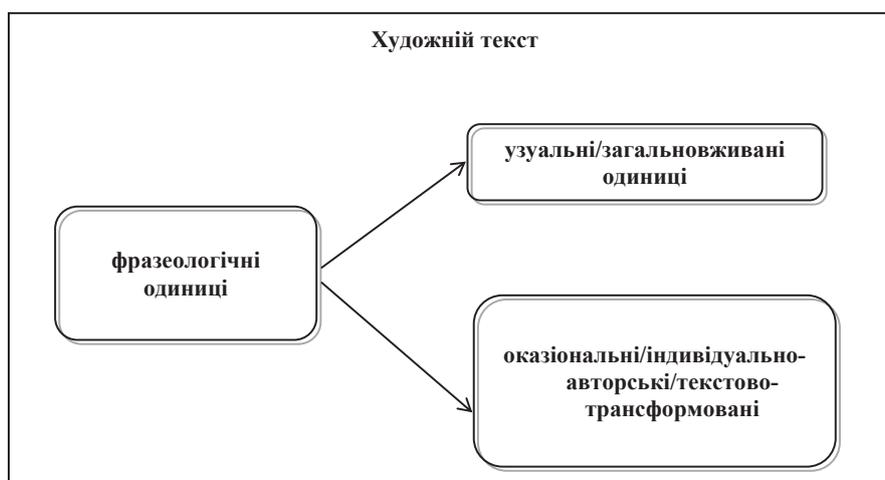

Рис. 1. Типологічні риси фразеологічних одиниць у художньому тексті

Утім, й надалі спостерігаємо недостатню вивченість текстотвірного потенціалу фразеологічних словосполучень як одного із засобів підвищення інформативності художнього тексту доби постмодерну та його емоційно-

образного увиразнення. Реєстр узуальних фразеологізмів, що ними послуговуються проаналізовані нами британські письменники доби постмодерну (Д. Адебайо, М. Атвуд, К. Аткинсон, А.С. Байєтт, М. Баррет, П. Берстон, С. Вотерс, Дж. Майерсон, К. МакКанн, Е. МакНемі, А. Ніффенеггер, М. Сорн, П. Тайлз, Б. Тейлор Бредфорд, Р. Томас), приваблює не тільки підвищеною емоційністю, конотативними нашаруваннями, а й виразною британською ментальністю, що надає англійській художній прозі доби постмодерну яскравих самобутніх рис національного характеру, неповторного колориту, поєднуючи ознаки національно-розмовної мовленнєвої стихії із сучасними тенденціями фразотворення.

Звернемося до прикладів:

1) *Suddenly, spying the empty chair next to me, teetered over and sat down, squeezing his **bag of bones** behind the little wooden table from where he smiled benignly at us, raising his hand in a papal kind of gesture. "Do go on," he said amiably by Archie. "I'll **be out of the way** here"* [17, p. 49]:

– ФО **bag of bones** – виснажена людина, «скелет», шкіра та кістки [18, с. 39];

– ФО **to be out of the way** – не бути, не стояти на шляху; не заважати [19, с. 118].

2) *What she'd like to know at the moment is why they're eating out. Why they aren't in his room. Why he's **throwing caution to the winds**. Where he got the money* [20, p. 440]:

– ФО **to throw caution to the winds** – забути про обережність, розсудливість, відкинути обережність, розсудливість [19, с. 946].

Дослідження ФО у прозі англійських письменників доби постмодерну уможливило виявлення та опис мовного вираження дійсності у стилі письменників, вивчення його креативного потенціалу з позицій оказіональної фразеосемантичної деривації, за якої узуальні фразеологізми (а саме – їхні значення) піддаються розмаїтим (творчо мотивованим) модифікаціям у межах художньо-естетичних інтенцій авторів. Термін «фразеологічне значення» був запропонований у 1964 році О.В. Куніним. Словом, відповідно до трьох класів фразеологізмів – ідіоматики, ідіофразеоматики і фразеоматики – маємо ідіоматичне значення, ідіофразеоматичне значення та фразеоматичне значення.

Існування фразеологічного значення як лінгвістичної категорії віддавна є предметом обговорення серед дослідників фразеології. Відповідно до теорії еквівалентності ФО приписується лексичне значення, бо, окрім нарізнооформленості, вони в лексико-семантичному плані нічим істотним не відрізняються від слова або, у всякому разі, володіють значенням в усіх випадках, аналогічним до лексичного значення слова [21, с. 78–79]. Прихильники фразеологічного значення вважають, що визнання лексичного значення у фразеологізмів веде до повного ігнорування структури виразу [22, с. 307–309].

Фразеологічне значення відрізняється від лексичного значення слова своєрідністю відображення предметів, явищ, властивостей навколишньої дійсності, особливостями мотивування свого значення, характером участі компонентів у формуванні цілісного значення фразеологізму [23, с. 52]. Услід за О.В. Куніним під фразеологічним значенням розуміємо «інваріант інформації, яка виражається семантично ускладненими, нарізнооформленими одиницями мови, які не утворюються за твірними структурно-семантичними моделями змінних словосполучень» [24, с. 20–28].

Отже, фразеологічне значення – це феномен винятково складний і, зрозуміло, його не можна розглядати як механічну суму складових його компонентів. Семантичну структуру ФО можна подати як мікросистему, елементи якої перебувають у взаємодії між собою. Формат цього значення проектує три аспекти аналізу: сигніфікативний, денотативний і конотативний. Хоча виокремлення цих аспектів можливе тільки теоретично, бо всі вони злиті воедино (Рис. 2).

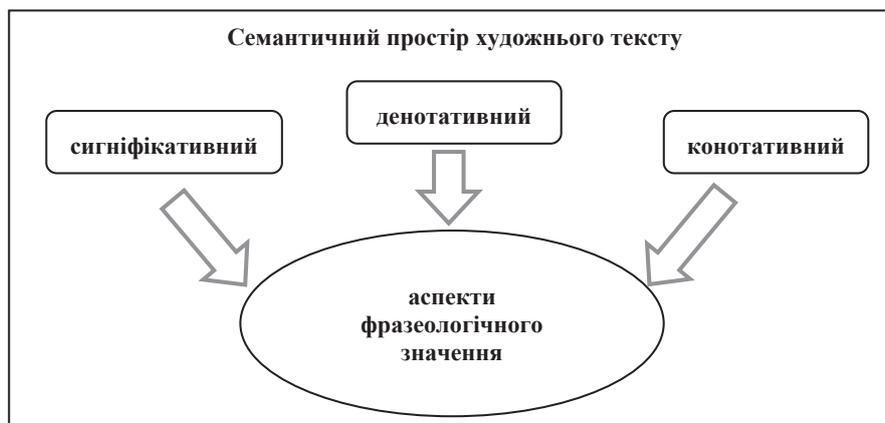

Рис. 2 Аспекти фразеологічного значення у семантичному просторі художнього тексту

Таким чином, *сигніфікативний аспект фразеологічного значення* – це зміст поняття, який зреалізований у цьому значенні. *Денотативний аспект* – це обсяг поняття, який реалізований на основі вичленування мінімуму узагальнюючих ознак денотата, тобто цілого класу однорідних предметів (загальне), унікальних об'єктів (оди-

ниче) або абстрактних значень. У цьому виявляється нерозривна єдність мови і мислення. Ознаки денотата, виокремлені внаслідок діяльності мислення і зафіксовані в одиницях мови, знаходять відображення у словникових дефініціях і достатні для ідентифікації об'єктів. *Конотативний аспект* – це «стилістичне забарвлення ФО, їхній емоційно-експресивний аспект, тобто ставлення носія мови до позамовних сутностей, посилення ефективності мовного впливу, позбавленого оцінного елемента». Конотативний аспект важливий для фразеологічної семантики, що пояснюється двоплановістю семантичної структури всіх узуальних ФО, побудованих на образному перекладі [22, с. 310]. Конотацію можна розглядати як додаткову інформацію стосовно сигніфікативно-денотативного значення, як сукупність семантичних нашарувань, що включають оцінний, експресивний, емоційний і функційно-стилістичний компоненти.

Лексикографічний аналіз ФО на основі словникових дефініцій дозволив встановити, що загальномовні (узуальні) фразеологізми можна віднести до універсально-прецедентних феноменів. Аналіз ФО продемонстрував присутність певних зумовлених культурою особливостей, базових лінгвокультурних рис, які у носіїв сучасної англійської мови викликають асоціації, відображені у ФО. Безперервність існування фразеологічного складу підтримується зоною стійкості ФО, які не підлягають процесам деактуалізації – рівень загальноновживаних (узуальних) ФО. Узуальним ФО, з погляду прагматики, їхнього комунікативно-зумовленого функціонування у фактурі художніх текстів, належить вагома роль. Їхнє основне призначення – не тільки називати фрагмент зображуваної дійсності, а й експлікувати вплив на адресата, викликати у нього конкретну реакцію.

Предметом подальшого дослідження з обраної в роботі проблематики може бути поглиблений контрастивний аналіз фразеологічних одиниць сучасної англійської мови у різних функційних стилях.

Література:

1. Бабій О.І. Роль і місце фразеологічної семантики у відтворенні мовної картини світу (на прикладі англійської мови) / О.І. Бабій // Сучасні дослідження з іноземної філології. – Ужгород : Ужгород. нац. ун-т, 2005. – Вип. 3. – С. 229–234.
2. Баранов А.Г. Функционально-прагматическая концепция текста / А.Г. Баранов. – Ростов-на-Дону : Изд-во Ростов. гос. ун-та, 1993. – 182 с.
3. Беляевская Е.Г. Оценочная вариативность семантики слов и фразеологизмов в контексте / Е.Г. Беляевская // Английская фразеология в функциональном аспекте. – М. : Московский гос. ин-т ин. языков, 1989. – Вып. 336. – С. 20–32.
4. Давиденко Л.Б. Синтаксичні функції і структурно-семантичні модифікації фразеологічних одиниць : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.02 / Л.Б. Давиденко. – К., 1992. – 23 с.
5. Дидковская В.Г. Семантическая типология фразеологических сочетаний / В.Г. Дидковская // Семантика языковых единиц : доклады VI Междунар. конфер. – М., 1998. – Т. 1. – С. 245–248.
6. Добровольский Д.О. Основы структурного типологического анализа фразеологии современных германских языков : автореф. дис. ... докт. филол. наук : спец. 10.02.04 / Д.О. Добровольский. – М. : МГУИЯ им. М. Тореза, 1990. – 41 с.
7. Ерохина Н.В. Структура и функции идиом: (на материале субстантивных устойчивых словосочетаний и сложных существительных англ. яз.) : автореф. дис. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.04 / Н.В. Ерохина ; Самар. гос. пед. ун-т – Самара, 1999. – 24 с.
8. Мелерович А.М. Семантическая структура фразеологических единиц в современном русском языке как лингвистическая проблема : автореф. дис. ... докт. филол. наук : спец. 10.02.01 / А.М. Мелерович. – Л., 1982. – 40 с.
9. Павлова Н.А. Семантизация фразеологической единицы в контексте словарной статьи (на материале одноязычных учебных словарей) / Н.А. Павлова // Фразеология и контекст. – М. : Моск. гос. пед. ин-т иностр. яз. им. М. Тореза, 1982. – Вып. 198. – С. 126–137.
10. Супрун А.П. Семантико-стилістичні особливості фразеологічних одиниць (на матеріалі поетичних творів Максима Рильського) : дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 / А.П. Супрун. – Миколаїв, 1999. – 302 с.
11. Burger H. Normative Aspekte der Phraseologie / H. Burger. – Tübingen : Niemeyer, 1987. – 110 p.
12. Ellin-Elmakiss E. Catching On to American Idioms. – Ann Arbor : University of Michigan Press, cop., 1993. – 253 p.
13. Денисенко С.Н. Фразеологическая деривация как системный и коммуникативный феномен: (на материале нем. фразеологии) : дис. ... докт. филол. наук : спец. 10.02.04 / С.Н. Денисенко. – Львов, 1990. – 415 с.
14. Ужченко В.Д. Фразеологія сучасної української мови : [навч. посіб.] / В.Д. Ужченко, Д.В. Ужченко. – К. : Знання, 2007. – 494 с.
15. Левченко О.П. Фразеологічна символіка: лінгвокультурологічний аспект / О.П. Левченко. – Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2005. – 352 с.
16. Skandera P. Phraseology and Culture in English / P. Skandera. – Berlin : Walter de Gruyter, 2007. – 511 p.
17. Atkinson K. Emotionally Weird / K. Atkinson. – London : A black Swan book, 2001. – 402 p.
18. Кунин А.В. Англо-русский фразеологический словарь / А.В. Кунин. – М. : Рус. яз., 2002. – 512 с.
19. Баранцев К.Т. Англо-український фразеологічний словник / К.Т. Баранцев. – К. : Знання, 2005. – 1056 с.
20. Atwood M. The Blind Assassin / M. Atwood. – London : Virago Press, 2001. – 641 p.
21. Молотков А.И. Основы фразеологии русского языка / А.И. Молотков. – Л. : Наука. Ленингр. отд-е. – 1977. – 284 с.
22. Кунин А.В. Курс фразеологии современного английского языка : [учеб. для ин-тов и фак. иностр. яз.] / А.В. Кунин. – 2-е изд., перераб. – М. : Высшая школа, 1996. – 381 с.
23. Жуков В.П. Семантика фразеологических оборотов / В.П. Жуков. – М. : Просвещение, 1978. – 160 с.
24. Кунин А.В. Имплицидность один из системообразующих факторов фразеологической семантики / А.В. Кунин // Системная организация английской фразеологии. – М. : МГПИИЯ, 1986. – Вып. 262. – С. 20–28.

Анотація

**О. МАТВИЄНКІВ. УЗУАЛЬНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ
АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ У ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ ДОБИ ПОСТМОДЕРНУ**

У статті досліджуються узуальні характеристики фразеологічних одиниць англійської мови у художньому тексті доби постмодерну. Автор робить висновок, що узуальні фразеологізми приваблюють підвищеною емоційністю та конотативними нашаруваннями, що надає англомовній художній прозі доби постмодерну яскравих рис національного характеру і неповторного колориту. Вживання сучасними письменниками фразеологічних одиниць із великим експресивно-образним потенціалом сприяє збільшенню інформативного обсягу фразеологічного контексту. Особлива увага приділяється фразеологічному значенню як лінгвістичній категорії. Аспекти фразеологічного значення допомагають пояснити семантичну структуру узуальних фразеологічних одиниць.

Ключові слова: фразеологічна одиниця, художній текст, фразеологічне значення, узуальний фразеологізм, семантична структура.

Аннотация

**О. МАТВИЕНКОВ. УЗУАЛЬНЫЕ ХАРАКТЕРИСТИКИ ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКИХ ЕДИНИЦ
АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА В ХУДОЖЕСТВЕННОМ ТЕКСТЕ ЭПОХИ ПОСТМОДЕРНА**

В статье исследуются узуальные характеристики фразеологических единиц английского языка в художественном тексте эпохи постмодерна. Автор приходит к выводу, что узуальные фразеологизмы привлекают повышенной эмоциональностью и коннотативными наслоениями, предоставляя англоязычной художественной прозе эпохи постмодерна яркие черты национального характера и неповторимый колорит. Употребление современными писателями фразеологических единиц с большим экспрессивно-образным потенциалом способствует увеличению информативного объема фразеологического контекста. Особое внимание уделяется фразеологическому значению как лингвистической категории. Аспекты фразеологического значения помогают объяснить семантическую структуру узуальных фразеологических единиц.

Ключевые слова: фразеологическая единица, художественный текст, фразеологическое значение, узуальный фразеологизм, семантическая структура.

Summary

**O. MATVIENKIV. GENERAL FEATURES OF ENGLISH PHRASEOLOGICAL UNITS
IN THE FICTIONAL WORK OF POSTMODERN ERA**

The article deals with general features of phraseological units in the fictional work of British writers of postmodern era. The author concludes that general phraseological units are attracted by high emotionality and connotative layering that provides English fictional works of postmodern era with striking features of the national character and unique colouring. The use of phraseological units with great expressive and figurative potential increases the informative volume of phraseological context. Particular attention is paid to phraseological meaning as a linguistic category. Aspects of phraseological meaning help to explain the semantic structure of general phraseological units.

Key words: phraseological unit, fictional work, phraseological meaning, general phraseological unit, semantic structure.